

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 48, godina XXIV
novembar, 2019.
[str. 209-211]

© Monos 2019

prikazi i osvrti

Hoare Marko Attila, "Bosanski muslimani u Drugom svjetskom ratu"

Zenica, Vrijeme, 2019, 539. str.

Knjiga "Bosanski muslimani u Drugom svjetskom ratu" britanskog historičara Marka Attile Hoare izvorno je objavljena na engleskom jeziku još 2013. godine, a sada je dostupna i u bosanskoj verziji zahvaljujući izdavačkoj kući "Vrijeme" iz Zenice. Dosadašnja bibliografija autora ukazuje da se radi o vrsnom istraživaču i odličnom poznavacu moderne historije Bosne i Hercegovine. Uvidom u bogatu izvornu podlogu i literaturu, priloženu na kraju ove studije dolazimo do zaključka da je Hoare pedantno prikupio obimnu, do sada neobjavlenu, arhivsku građu, smještenu u različitim arhivskim institucijama u Sarajevu, Beogradu i Zagrebu što ovoj knjizi daje poseban značaj.

Hoare se odlučio, barem za bosanskohercegovačku historiografiju, na netipičan metodološki pristup stavljajući u fokus istraživanja iskustvo samo jednog dijela stanovnika Bosne i Hercegovine u Drugom svjetskom ratu-muslimana. Fokus istraživanja je na politici muslimanskih elita tokom Drugog svjetskog rata, kako to i naslov sugeriše. Međutim, u posljednja dva poglavlja autor se bavi i temama iz historije Bosne i Hercegovine u prvih pet godina nakon okončanja ratnih sukoba. Doduše, obrađene teme se oslanjaju na dešavanja iz Drugog svjetskog rata i dobrim dijelom su proistekle iz tih događaja, ali ipak postoji određeni raskorak između naslova i sadržaja knjige.

U osam hronološko-tematskih poglavlja, jednostavnim i jasnim načinom izlaganja, predstavljeni su stavovi muslimanskih elita prema različitim političkim, vojnim, ideološkim i drugim grupacijama prisutnim na tlu okupirane Jugoslavije. Također, ispitani su i komplikovani odnosi između različitih muslimanskih političkih krugova, pri čemu su najvažniji kontakti između muslimana unutar NOP-a i tzv. "autonomaša". Ideja političke, kulturološke i historijske zasebnosti Bosne i Hercegovine i borba za njeno poštovanje i ravnopravan tretman, zajednička je za obje pomenute struje unutar

muslimanske politike. Međutim, način na koji se ta ideja planirala ostvariti je ono po čemu su se suštinski razlikovale. Muslimani unutar NOP-a su zagovarali aktivniji pristup kroz učešće u oružanom otporu, zajedno sa ostalim narodima, s ciljem oslobođenja i utvrđivanja ravnopravnog položaja Bosne i Hercegovine unutar Jugoslavije. Autonomna struja je ipak bila za pasivniji pristup koji je podrazumijevao pažljivu analizu situacije na terenu te razgovor sa svim stranama, ali je također bila i spremnija pristajanju na kompromisna rješenja pa i po cijenu odricanja dijela teritorije kao u slučaju sa prijedlogom o formiranju "župe Bosne". Ipak, ove dvije dominantne političke grupacije ne treba posmatrati kao suprotstavljene strane sa jasno definiranim i konzistentnim politikama i stavovima. Naprotiv, Hoare ističe da između njih, ali i ostalih skupina (npr. muslimana u ustaškom pokretu), nije bilo jasnih granica pa su i stavovi lokalnog stanovništva

spram njih zavisili od utjecaja različitih faktora u određenom vremenu i na određenom prostoru. Zato i nije iznenađenje da pristalice jedne politike često vidimo čas na jednoj čas na drugoj ili nekoj potpuno trećoj strani. Sve navedeno ostavlja utisak potpunog hasosa koji je gotovo nemoguće ispratiti, ali zaista Hoare maestralno vlada velikim brojem podataka prikupljenih iz izvora različite provenijencije, te ih uspijeva ukomponovati u kratka ali jasna i sadržajna poglavlja koja prate linije razvoja političkih elita muslimana u Bosni i Hercegovini.

Prateći osnovnu liniju izlaganja odnosno analiziranja geneze muslimanske političke misli, Hoare daje značajan broj novih podataka ali i interpretacija koje daju drugačije viđenje pojedinih procesa u Bosni i Hercegovini za vrijeme Drugog svjetskog rata. Autor odbacuje dosadašnju dominantnu percepciju o partizanskom pokretu kao poprilično monolitnoj i gotovo mononacionalnoj organizaciji u kojoj su muslimani imali perifernu ulogu. Hoareova interpretacija, potkrijepljena izvornom građom, o presudnoj ulozi muslimanskih elita, iz svih političkih grupacija, u svrstavanju muslimanskih masa uz partizanski pokret što je znatno, moguće i presudno, doprinijelo konačnoj pobjedi NOP-a, daje mogućnost kvalitetnijeg sagledavanja uzroka i drugih događaja i procesa iz ratne i postratne prošlosti Bosne i Hercegovine. U tom kontekstu, uspostava Bosne i Hercegovine kao ravnopravne federalne jedinice u okviru Jugoslavije rezultat je dugogodišnjih napora muslimanskih političkih elita, ali i želje lidera NOP-a da sebi privuku prvake, ali i muslimanske narodne mase. Pragmatična politika NOP-a koja je podrazumijevala kooptiranje pripadnika drugih pokreta u svoje redove rezultirala je omasovljavanjem partizanskih snaga. Tome je naročito doprinijelo privlačenje uglednika od kojih je najznačajniji Sulejman Filipović, domobranski pukovnik, koji se pokazao lojalnim i korisnim za dalji razvoj pokreta, a

koji je dao i značajan doprinos u ostvarivanju ravnopravnog položaja Bosne i Hercegovine u okviru jugoslovenske federacije. Ipak, muslimanski doprinos oslobođenju zemlje je samo djelomično nagrađen uspostavljanjem bosanskohercegovačke republike. Međutim, nacionalna posebnost muslimana nije priznata i taj proces je pokrenut tek dvije decenije nakon Drugog svjetskog rata u potpuno drugačijem kontekstu.

Hoare je analizirao i ulogu različitih muslimanskih vojnih formacija kako u sklopu NOP-a (muslimanske brigade) tako i brojnih drugih poput 13. SS divizije Handžar, Muslimanske nacionalne vojnog organizacije, milicije Huske Miljkovića, DOMDO legije i brojnih drugih koje su operisale na teritoriji Bosne i Hercegovine. Također, dat je kratak pregled rada ilegalnih organizacija koje su imale značajnu ulogu u procesu oslobađanja pojedinih dijelova Bosne i Hercegovine. Prikazan je proces oslobađanja pojedinih gradova i regija u Bosni i Hercegovini, kao i paralelan proces formiranja narodne vlasti i uspostavljanja efikasne kontrole tih teritorija. Poseban akcenat je stavljen na pitanje bosanskohercegovačke državnosti, uspostavljanje njenih institucija, transformaciju ZAVNOBiH-a u Narodnu skupštinu, donošenje Ustava sa posebnim fokusom na dileme oko dizajna zastave i grba itd. Autor je posljednje poglavlje posvetio situaciji u Bosni i Hercegovini u periodu nakon rata, odnosno zaključno sa krajem 1950. godine. U tom periodu komunisti su nastojali iskoristiti oružanu pobjedu kako bi uspostavili potpunu političku kontrolu nad cijelom zemljom,

što je u konačnici i provedeno ali uz brojne izazove. Kako bi se taj cilj ostvario, u Bosni i Hercegovini je bilo potrebno izvršiti obračun sa širokim spektrom različitih političkih, ideoloških, vojnih, nacionalnih, vjerskih, interesnih i drugih skupina, te u konačnici riješiti i muslimansko pitanje. U navedenom periodu rješenje za muslimansko pitanje bilo je potpuno ignorisanje njihove nacionalne posebnosti. Time su bosanskohercegovački muslimani u relativno kratkom periodu prešli put od vrlo poželjnog saveznika u ratu do neprijatnog problema u miru.

Marko Attila Hoare je iznio veliki broj uvjerljivih interpretacija koje daju mogućnost nešto drugačijeg sagledavanja pojedinih događaja iz prošlosti Bosne i Hercegovine u Drugom svjetskom ratu ali i neposredno nakon njegovog okončanja. Za očekivati je da će knjiga izazvati različite reakcije ali će svako polemiziranje sa Hoareom zahtijevati upotrebu snažnih argumenata utemeljenih na relevantnim izvorima, jer upravo na taj način je izlagao i autor ove knjige.

Reinterpretacija događaja i procesa iz prošlosti je potpuno opravdana ukoliko je utemeljena na naučno ispravnim postulatima, a u poplavi brojne revizionističke literature sumnjivog kvaliteta Hoareova knjiga predstavlja pravo osvježenje. Pisana jasnim i jednostavnim jezikom ova knjiga će bez sumnje biti temeljno djelo u popisu korištene literature svakog autora koji se bude namjeravao baviti historijom Bosne i Hercegovine tokom Drugog svjetskog rata.

Doc. dr. Mirza Džananović